

1. Дубровина И.В. Школьная психологическая служба / И.В. Дубровина. – М.: Педагогика, 1991. – 230 с. – (Педагогическая психология).
2. Карандашев В. Н. Психология: введение в профессию / В.Н. Карандашев. – М.: Академия, 2003. – 381 с.
3. Мальшев К. Б. Системно-базисный подход к типологизации психологической информации / К. Б. Мальшев. – Вологда: ВоГТУ, 2003. – 112 с.
4. Крупнов А. И. Диагностика свойств личности и индивидуальности / А.И. Крупнов. – М.: МГУ, 1993. – 270 с.
5. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. – М.: Высшая школа, 1990. – 117 с.
6. Лучшие психологические тесты для профотбо-

ра и профориентации: Описание и руководство к пользованию / под ред. А.Ф. Кудряшова. – Петрозаводск: Петроком, 1992. – 318 с.

7. Психологическая типология: хрестоматия / сост. К.В. Сельченко. – М.: Просвещение, 2000. – 230 с.
8. Ратанова Т. А. Психодиагностические методы изучения личности: учеб. пособие / Т. А. Ратанова, Н.Ф. Шляхта. – М.: Флинта, 2004. – 319 с. – (Библиотека психолога).
9. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании: [учеб. пособие] / Е.И. Рогов. – М.: ВЛАДОС, 1996. – 527 с.
10. Юнг К. Г. Психологические типы / К. Г. Юнг; пер. с нем. Софии Лорие. – М.: Университетская книга, 1996. – 715 с. – (Классики зарубежной психологии).

Подано до редакції 18.03.13

УДК 159.9

Л. М. Прудка

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено аналізу емпіричного дослідження психологічної структури професійної стійкості.

Ключові слова: особистість, професійна стійкість, психічна стійкість.

Під професійною стійкістю як складовою частиною психічної стійкості особистості ми розуміємо інтегративну властивість особистості, що забезпечує поряд з професійними здібностями швидкість становлення суб'єкта як майстра своєї справи, як необхідну сходинку до вершин професійної майстерності; цільову та динамічну соціально-біологічну властивість особистості, основним стрижнем якої виступають працездатність та витривалість В емпіричній частині дослідження були вивчені три основних блоки показників, які відображають глибинно-психологічну сутність професійної стійкості та умовно поділяється на психофізіологічну, індивідуально-типологічну та соціально-психологічну групи. До них нами були віднесені:

1. Психофізіологічна група чинників (нервово-психічна стійкість (НПС) та її феноменологія);
2. Індивідуально-типологічна група чинників (рівень суб'єктивного контролю (РСК)); рівень вольового самоконтролю в емоційній сфері, діяльності та поведінці (РВС);
3. Соціально-психологічна група чинників (адаптивні здібності (АЗ); комунікативні особливості (КО); моральна нормативність (МН); мотивація успіху (МУ)).

Результати кореляційного аналізу продемонстрували наявність тільки негативних на $p \leq 0,01$ рівні значущості зв'язків між всіма показниками, що вивчаються. Так, між показниками адаптивності і вольового самоконтролю виявлені значущі негативні зв'язки. Також усі показники адаптивності виявили негативні зв'язки з показником МУ (мотивація успіху),

показник МН (мотивація невдач) пов'язаний тільки з одним показником адаптивності – МН (морально-етична нормативність). Майже всі показники методики МЛЮ (адаптивність) виявили негативні зв'язки з показниками методики РСК (рівень суб'єктивного контролю), окрім показника – Із (інтернальність відносно здоров'я і хвороби) з показниками ПР (поведінкова регуляція і нервово-психічна стійкість), ОПА (особистісний потенціал адаптивності); показника МН (морально-етичній нормативності) з показниками Ів (інтернальність в області виробничих відношень), Ін (інтернальність відносно невдач), Ім (інтернальність в міжособистісному відношенні), Іс (інтернальність в сімейних відносинах). Тісні негативні зв'язки виявлені майже між всіма показниками методики МЛЮ (адаптивність) і опитувальника С (самоконтроль в емоційній сфері, діяльності і поведінці), окрім показника СЕ (самоконтроль в емоційній сфері) з показниками адаптивності – ПР, КП, ОПА.

Крім того, між показниками методики "ВСК" (вольового самоконтролю) і майже зі всіма показниками опитувальників "МУ" і "МН" (мотивації успіху і боязні невдач), "РСК" (рівня суб'єктивного контролю), "СЕ" (самоконтроль в емоційній сфері, діяльності і поведінці) виявлені позитивні на рівні 0,01 рівні значущості кореляційні зв'язки. Розглянемо детальніше. Виявлені тісні зв'язки між трьома показниками методики "ВСК" (вольового самоконтролю) і показником "МУ" (мотивація успіху). Показник "Н" (наполегливість) пов'язаний з такими показниками методики "РСК" (рівня суб'єктивного контролю) як: "Ід" (по-

казник інтернальності в області досягнень), "Ів" (показник інтернальності в області виробничих відносин), "Ін" (показник інтернальності в області невдач), "Ім" (показник інтернальності в міжособистісних відносинах), "Іс" (показник інтернальності в сімейних відносинах), а також з показниками "СД" (показник самоконтролю в діяльності) і "ЗС" методики "СЕ" (самоконтроль в емоційній сфері, діяльності і поведінці). Показник "З" (самовладання) пов'язаний з показниками "Із" (показник загальної інтернальності), "Ід" (показник інтернальності в області досягнень), "Іс" (показник інтернальності в сімейних відносинах) методики "РСК" (рівень суб'єктивного контролю), і всіма чотирма показниками методики "СЕ" (самоконтроль в емоційній сфері, діяльності і поведінці). Показник "ЗС" (загальний показник вольового самоконтролю) пов'язаний майже зі всіма показниками методики "РСК" (рівень суб'єктивного контролю) і "СЕ" (самоконтроль в емоційній сфері, діяльності і поведінці), окрім показників "Ім" (показник інтернальності в міжособистісних відносинах), "Ізд" (показник інтернальності відносно здоров'я і хвороби).

Розглянемо кореляційні зв'язки між показниками методики "СЕ" (самоконтроль в емоційній сфері, діяльності і поведінці). Між всіма показниками аналізованих методик виявлені позитивні на $p \leq 0,01$ рівні значущості кореляційні зв'язки. Так, показник "СЕ" (самоконтроль в емоційній сфері) пов'язаний тільки з одним показником методики "РСК" (рівень суб'єктивного контролю) – "Ід" (показник інтернальності в області досягнень). Показник "СД" (самоконтроль в діяльності) пов'язаний тільки з одним показником методики "ВСК" (вольовий самоконтроль) – "МУ" (мотивація успіху) і з п'ятьма показниками методики "РСК" (рівень суб'єктивного контролю) – "Із" (показник загальної інтернальності), "Ід" (показник інтернальності в області досягнень), "Ів" (показник інтернальності в області виробничих відносин), "Ін" (показник інтернальності в області невдач), "Іс" (показник інтерна-

льності в сімейних відносинах). Показник "ЗС" (загальний показник вольового самоконтролю) також пов'язаний з показником "МУ" (мотивація успіху) і лише з трьома показниками методики "РСК" (рівень суб'єктивного контролю) – "Із" (показник загальної інтернальності), "Ід" (показник інтернальності в області досягнень), "Іс" (показник інтернальності в сімейних відносинах). Аналіз показав, що виділені нами складові (елементи) професійної стійкості майбутніх працівників карного розшуку до деструктивних факторів службової діяльності мають між собою значимі кореляційні зв'язки. Це означає, що в основу структури професійної стійкості як інтегральної особистісної якості ми заклали елементи досить тісно зв'язані один з одним, що утворюють єдине ціле, що гармонійно функціонує. Отримані показники дозволяють підтвердити загальні закономірності у взаємозв'язках між структурними компонентами професійної стійкості майбутніх працівників карного розшуку. Результати кореляційного аналізу дозволяють змістовно наповнити простір між даними структурними характеристиками, який необхідний нам для подальшого якісного аналізу і інтерпретації психологічних особливостей професійної стійкості в контексті загальної та професійної підготовки працівників карного розшуку.

Проведений кореляційний аналіз виявив неодноточні, статистично-значущі зв'язки між структурними компонентами професійної стійкості і дає нам інформацію про напрям цих зв'язків і їхню структуру, а також підстави для подальшого їх вивчення за допомогою якісного аналізу. В результаті якісного аналізу масиву первинних даних, отриманих на вибірці курсантів – майбутніх працівників карного розшуку, нами виявлені значущі факти.

Проведене психологічне діагностування за методикою МЛЮ (Адаптивність) виявило три групи курсантів з різними рівнями адаптивності. Результати тестування представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Результати розподілу інтегральної шкали особистісного потенціалу адаптації в групі курсантів (n=142 особи)

Група	Особистісний потенціал адаптації (ОПА)	Кількість курсантів	% співвідношення
I	Вище середнього (від 7,5 до 10 стенів)	18	12,7
II	Нижче середнього (від 2,5 до 1 стенів)	45	31,7
III	Середній рівень (від 2,5 до 7,5 стенів)	79	55,6

Як видно з таблиці, до *першої* групи (з високими значеннями особистісного потенціалу адаптації) увійшли 18 курсантів, що в процентному співвідношенні склало 12,7% випадків від кількості всіх учасників діагностування. До *другої* групи (з низькими значеннями особистісного потенціалу адаптації) увійшли 45 курсантів, що склало 31,7% випадків відповідно, і нарешті, до *третьої* групи (з середніми значеннями особистісного потенціалу адаптації) увійшли 79 курсантів, що склало 55,6% випадків.

Таким чином, можна стверджувати, що в дослі-

джуваній емпіричній вибірці курсантів високо адаптивних (вище середнього) і адаптивних (середній рівень) більшість, порівняно з неадаптивними курсантами. Цей фактор надає можливість припустити, що для потенційного особистісного розвитку професійної стійкості у курсантів досліджуваної вибірки є внутрішні умови, оскільки адаптивність складає одну з найважливіших індивідуальних характеристик особистості працівника карного розшуку.

Для змістовнішого аналізу особистісних характеристик курсантів, які увійшли до двох полярних груп - з

високими і низькими значеннями інтегрального показника "ОПА" (особистісний потенціал адаптації) -, розглянемо профілі основних складових особистісного потенціалу адаптивності, які представлені на рисунку 1. Отримані нами результати за допомогою показника "ОПА", надають досить суттєву попередню інформацію про рівень і потенційні можливості розвитку професійної стійкості фахівця у сфері правоохоронної діяльності.

У першій групі (курсанти з високими рівнем адаптивності) всі показники основних складових (поведінкової регуляції і нервово-психічної стійкості, комунікативного потенціалу та морально-етичної нормативності) особистісного потенціалу адаптивності знаходяться вищим за середню лінію ряду, в другій групі (курсанти з низьким рівнем адаптивності) – нижче за середню лінію ряду.

ПОКАЗНИКИ

Рис. 1. Профілі основних складових особистісного потенціалу адаптивності в групах з високим і низьким рівнем адаптивності

Примітка: "ОПА" – особистісний потенціал адаптації; перша група – курсанти з високими рівнем адаптивності, друга група – курсанти з низькими рівнем адаптивності; "ПР і НПУ" – показник поведінкової регуляції і нервово-психічної стійкості; "КП" – показник комунікативного потенціалу; "МН" – показник морально-етичної нормативності

Відповідно, психологічними характеристиками курсантів, що увійшли до *першої* групи з високим рівнем адаптивності є: гнучкість психіки, її лабільність та пластичність, високий рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції, висока адекватна самооцінка та сприйняття і оцінка дійсності, високий рівень комунікативних здібностей, високий рівень соціалізації, дотримання загальноприйнятих норм поведінки. Ці психологічні наслідки високого рівню адаптивності сприяють емоційній стійкості, зменшенню впливу негативних емоційних дій, попередженню стресу, прояву готовності до дій у напруженій ситуації гнучкість психіки, її лабільність та пластичність.

Для курсантів *другої* групи з низьким рівнем адаптивності характерні: ригідність психіки, низький рівень поведінкової регуляції, схильність до нервово-психічних зривів, неадекватна самооцінка, сприйняття і оцінювання дійсності, низький рівень комунікативних здібностей, необхідних для встановлення контактів з учасниками юридичних ситуацій (злочинець, потерпілий, свідки та ін.), недотримання загальноприйнятих норм поведінки і низький рівень соціалізації.

Всі перераховані особистісні характеристики курсантів виділених груп, відрізняються відносною стабільністю і можуть визначати успіх (неуспіх) процесу адаптації в самих різних умовах їхньої професійної діяльності та навчання майбутній професії. Саме тому ми вважаємо адаптивні здібності базовою характеристикою професійної стійкості, яка забезпечує загальну схильність до виконання майбутніх професійних обов'язків.

При подальшому аналізі отриманих психологічних результатів ми розглядатимемо тільки дані (статистично виділені) групи курсантів, оскільки вони містять в собі яскравішу і змістовнішу для нас інформацію. На наш погляд, всі досліджувані нами психологічні характеристики, властиві даним курсантам, виявлятимуться яскравіше і демонстративніше, порівняно з групою курсантів тих, що виявили середні значення (норму). Ми вважаємо, що представники даних груп, будучи носіями альтернативних психологічних характеристик, психологічно і психометрично коректніше порівнювати, знаходити значущі відмінності або схожість.

Розглянемо особливості вольового самоконтролю в групах курсантів. Необхідно відзначити, що показ-

ник "BC" (загальний показник вольового самоконтролю) і в першій і в другій групах відображає дуже високий рівень вольового самоконтролю. Цей позитивний момент свідчить про розвиненість в структурі професійної стійкості у курсантів обох груп емоційної зрілості, активності, незалежності. Крім того, професійна стійкість курсантів з високими загальними показниками вольового самоконтролю свідчить про вміння рефлексувати особисті мотиви, планомірно втілювати власні наміри, розподіляти зусилля та контролювати свої вчинки. У курсантів другої групи можливе незначне нарощування внутрішньої напруги, пов'язаної з бажанням контролювати всі акти власної поведінки та тривожності щодо будь-якої спонтанності та непередбачуваності зовнішніх обставин.

Курсантам обох груп притаманні працездатність, активне прагнення до реалізації запланованого. Їхня основна мета – розпочата справа, перепони, альтернативи та спокуси їх не відвертають від виконання обов'язку. Але у курсантів другої групи можлива втрата гнучкості поведінки та занадто наполегливість. Самовладання, як складова професійної стійкості, у курсантів цих груп розвинута на достатньому рівні (9 та 6 відповідно), що свідчить про емоційну стійкість, впевненість у своїх силах. Однак, у курсантів першої групи діагностована готовність до сприймання

нового, яка поєднується зі свободою поглядів та з тенденцією до новаторства. У курсантів другої групи переважають традиційні погляди та відсутність внутрішніх конфліктів.

Курсанти першої групи з високим рівнем адаптивності більшою мірою, порівняно з курсантами другої групи з низьким рівнем адаптивності, схильні до самоконтролю загальному і контролю, який спрямований на попередній (антиципуючий) і поточний контроль виконуваної діяльності. Це створює позитивне підґрунтя для формування професійної стійкості саме у курсантів першої групи і потребує додаткових виховуючих впливів на курсантів другої групи. Курсантам з високим рівнем адаптивності характерний інтернальний контроль в області досягнень і в області міжособистісних відносин, курсантам з низьким рівнем адаптивності, навпаки – екстернальний локус контролю у визначених областях життєдіяльності. В групі курсантів з високим рівнем особистісного потенціалу адаптивності характерна активність, в основі якої лежить надія на успіх, потреба в досягненні успіху, другій групі курсантів з низьким рівнем особистісного потенціалу адаптивності – ідея уникнення невдачі та негативних очікувань, що може виступати фактором, який гальмує їх активність в професійній діяльності і є небажаним для повної та достатньої професійної стійкості.

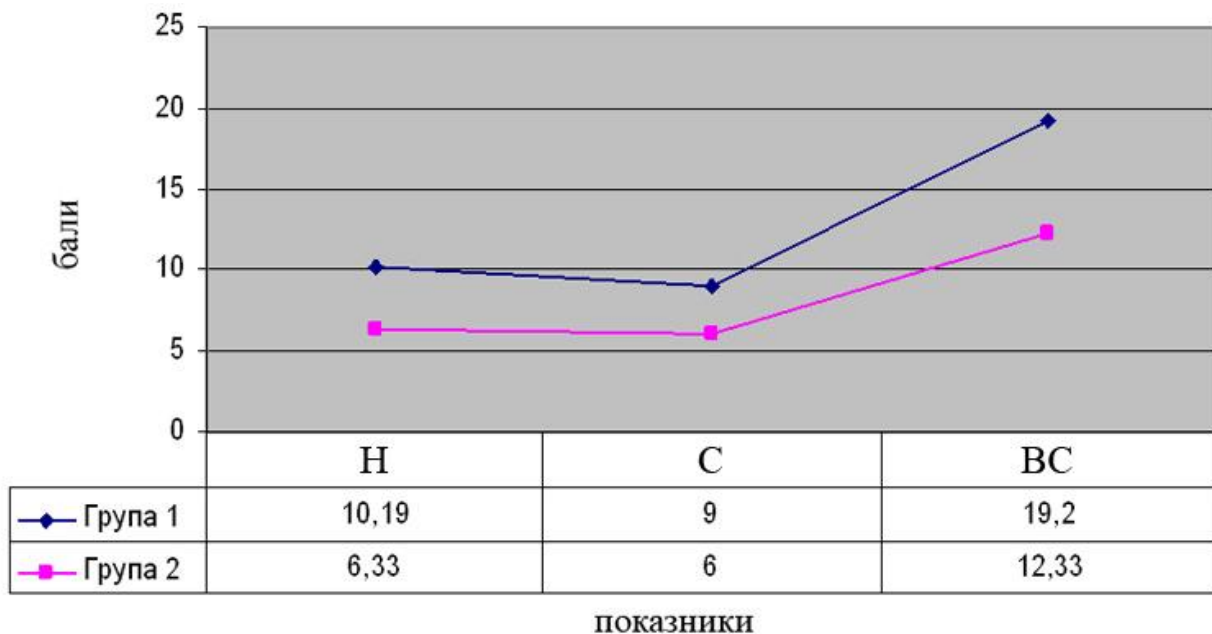

Рис. 2. Профілі показників вольового самоконтролю в групах з високим і низьким рівнем особистісного потенціалу адаптивності

Примітки: група 1 – курсанти з високим рівнем особистісного потенціалу адаптивності; група 2 – курсанти з низьким рівнем особистісного потенціалу адаптивності; Н – наполегливість; С – самовладання; BC – загальний показник вольового самоконтролю.

Показники Н (наполегливість) і С (самовладання) в першій групі курсантів відповідають високому рівню вираженості (10,19 та 9 відповідно). А в другій групі курсантів вони відповідають середньому рівню

вираженості (6,33 та 6 відповідно). Отримані результати свідчать, що в діагностичній вибірці курсантів – майбутніх працівників карного розшуку наполегливість та самовладання як складові професійної стійко-

сті представлені достатнім, професійно значущим рівнем розвитку. Субшкала наполегливості "Н" показує силу прагнень наших досліджуваних до здійснення поставленої мети або розпочатої справи. Курсантам обох груп притаманні працездатність, активне прагнення до реалізації запланованого. Їхня основна мета – розпочата справа, перепони, альтернативи та спокуси їх не відвертають від виконання обов'язку. Але у курсантів другої групи можлива втрата гнучкості поведінки та занадто наполегливість. Субшкала самовладання "С" надає інформацію про загальний рівень довільного контролю станів та емоційних реакцій. У курсантів обох досліджуваних груп самовладання розвинуто на достатньому рівні (9 та 6 відповідно), що свідчить про емоційну стійкість, упевненість у своїх силах. Але у курсантів 1 групи діагностовано

готовність до сприймання нового, яка поєднується зі свободою поглядів та з тенденцією до новаторства. У курсантів другої групи переважають традиційні погляди та відсутність внутрішніх конфліктів.

Таким чином, з аналізу отриманих результатів можна підкреслити наступне: курсанти з високим та низьким рівнем адаптивності в повсякденній і професійній діяльності здатні свідомо управляти власними діями, станами і спонукками. Виявлені відмінності в даних групах за допомогою кореляційного аналізу ще раз переконливо доводять, що різні рівні вольової саморегуляції, і складових, що входять в неї ("Н" (наполегливість) і "С" (самовладання)), перш за все, визначають індивідуальний стиль і конкретні прояви активності особистості і є варіантами норми професійної стійкості особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білявський І.Г. Особистість та проблеми емоційного самоконтролю [Текст] / І.Г. Білявський, М.Ф. Будіянський, В.М. Крайнюк // Актуальні проблеми психології: традиції і сучасність. Міжнародні наукові Костюківські читання, (Київ, 1992 р.). – К., 1992. – С. 9-10.

2. Муздыбаев К. Психология ответственности [Текст] / К. Муздыбаев. – М., 1980. – 240 с.

3. Реан А.А. Практическая психодиагностика личности: Учеб. пособ. / А.А.Реан. – СПб. : Изд-во СПб ун-та, 2001. – 224 с.

Подано до редакції 20.02.13